ספר הקנה — סוד להלכות נזיקין

סוד להלכות נזיקין.

עוד אמר שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור ושל נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נ"ש, ה"נ מקשינן אי רעהו דוקא דנכרי כי נגח דישראל נמי פטור אי רעהו לאו דוקא דישראל כי נגח לדנכרי נמי יחייב א"ר אבהו אמר קרא עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים ראה ז' מצות שנצטוו עליהם בני נח ולא קיימום עמד וויתר ממונם לישראל, שומו שמים על זאת אימא ראה שישראל אין מקיימין המצות ויתר ממונם לגוים ורב מתנא אמר ראה שאין מקיימין ז' מצות והגלם מעל אדמתם ונתנם לישראל, ויתר לישנא דגלוי הוא כתיב הכא ויתר גוים וכתיב התם לנתר בהם על הארץ ומתרנמינן לקפצא בהון על ארעא שמע דברי רב מתנא ואימא ראה את ישראל שעוברים על המצות והגלם מעל ארצם ונתנם לגוים, רב יוסף אמר ראה שעוברים בני נח בז' מצות עמד הקב"ה והתירן להם לומר לך אחר שהתירם להם אפי' שמקיימים אותם אין להם שכר כמצווים ועושים, וסוף דינא הכי הוא דמועד משלם נזק שלם על דמי הנזק ששמין הנזק ועליו פירש וממאי משלם ממיטב, ותני ר' חייא כ"ד אבות נזיקין תם תשלומי כפל תשלומי ד' וה' וגזלן ועדים זוממין והאונס והמפתה והמוציא שם רע והמדמע והמטמא והמנסך שור בור מבעה הבער שומר חנם שואל נושא שכר והשוכר נזק צער רפוי שבת בושת לכולם פורע ממיטב ולא ידעינן ממיטב של מי שיימינן של מזיק או של ניזק, ואמר רב אשי מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק ואמר משום ר' ישמעאל ור' עקיבא מיטב שדהו וכרמו של מזיק וכו', אמר לי בני שור מועד רוצח הוא כי נאחז הוא ממדת הפחד והוד ומדת המלכות הרפה אין לו תקנה ומבקש לעולם להמית ולהזיק, וע"כ כתיב מתמול שלשום להרמיז בדעתו שכל ימיו רוצח הוא ולכן ג' פעמים מתרין בו ואין לניזק חטא משפט מות ע"כ פורע נזק שלם ועל שהניזק בתומו הלך ע"כ לא יקבל אלא ממיטב כי טוב היה בביתו.

והקדש שהמית של הדיוט לית דין ולית דיין כי פועל בדין ובצדק והדיוט הוא הרשע הלעיטהו לרשע וימות, ואם שור של הדיוט לשור של הקדש הרג הוא ששלח ידו בקדשים ולכן משלם נ"ש ואין כאן דיו לבא מן הדין להיות כנדון שאין לו חטא כלל ולמה יפסיד ח"נ וכן של גוי שהרג של ישראל דינו כהדיוט שהרג של הקדש כי ישראל הרג ונקי וצדיק אל תהרוג ע"כ משלם נ"ש כי אינו רעהו, ואם של ישראל הרג של גוי פשיטא דפטור טוב ורשע שקולים, וזהו ויתר גוים הם ז' אומות הרגו כל זכר בטף וע' אומות לא מעלין ולא מורידין, וממונם בחוץ לארץ לא ויחי לנו אפי' עוברים בז' מצות כי אנו כמותם עוברי דת המלך במקצת ואנו עומדים תחת ממשלתם ואין היתר ממונם לנו רק כשהם כבושים ת"י כי אז הצדק והמשפט לנו והנה הרשע המית הצדיק ולכן המת יהיה לו כי ישוב אל המתים הם הרשעים הנדונים י"ב חודש ונחלפין בשרצים ורמשים ולהן שמין הנזק ופורע עליו כל הנזק, ועוד אמר התנא חמשה תמין יש לבהמה ואם הועדו לאחד מהם הרי זו מועדת, הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך ולא לרבוץ על כלים גדולים ולא לבעוט ואם הועדה לאחד מהם הרי היא מועדת עליו, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחלתן שן מועדת לאכול את הראוי לה ורגל מועדת להזיק בדרך הילוכה, וחמשה מועדין להזיק מתחלת ברייתן ואפי' שלמדום ואם הזיקו או המיתו בנשיכה בנגיחה בדריסה חייבים בעליהם לשלם נזק שלם ואלו הם הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס.

מאי ברדלס ר' יודא אומר נפרזה פי' חיה נקבה ומתהפכת לאחר ז' שנים לזכר ונקראת אז כשהוא זכר צבוע ובין הזכר ובין הנקבה קראו רב יוסף אפא, ורבי אליעזר אומר אף הנחש שנשך הרי הוא מועד וכל המועדין משלם נ"ש מן העידית ותם משלם ח"נ מגופו, ודוקא שנכנס המזיק ברשות הניזק והזיקו אבל הלך הניזק לרשות המזיק והזיקו פטור, ובריתא היא האומרת בהמה שנכנסה לחצר הניזק והזיקה בגופה דרך הלוכה באוכף שעליה בשליף שעליה בפרומביא שבפיה בזוג שבצווארה וחמור במשאו הרי אלו משלמין נ"ש, והבן בני שכל הנזיקין נדונין בכח הקשה ע"כ משלמין נ"ש בהיותם מועדין, ועוד אז"ל היה מהלך כאורחו ונתזו צרורות מתחת רגליה והזיקו משלם ח"נ, וחזיר שהיה נוחר באשפה והתיז והזיק משלם נ"ש, ובריתא היא האומרת תרנגולים שהיו מפריחין ממקום למקום ושברו כלים בכנפיהן משלמין נ"ש ברוח שבכנפיהן משלמין ח"נ וסומכוס אומר משלמין נ"ש, ונראים דבריו דמועד הרוצה לשבר ועוד ברייתא היא האומרת

תרנגולת שהיו מחטטין ע"ג עיסה או ע"ג פירות וטנפו או נקרו משלם נ"ש העלו עפר או צרורות משלמין ח"נ וסומכוס אומר נ"ש וכן תרנגולין שהיו מחטטי' בחבל דלי ונפסק החבל ונשבר הדלי משלמין נ"ש בעי רבא דרסה על הכלי ולא שברתו ונתגלגל למקום אחר ונשבר מאי בתר מעיקרא אזלינן ומחמת גופו הוא ומשלם נ"ש או בתר תבר מנא אזלינן וצרורות נינהו ומשלם ח"נ, ת"ש דאמר רבה זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל פטור מ"ט מנא תבירא תבר, א"ל לרבה פשיטא לי לרבא מבעיא ליה אלא כח כחו ככחו דמי וש"מ כמעיקרא ומשלם נ"ש, ואמר רבא נפל מן הגג ונתקע באשה חייב בארבעה דברי וביבמתו לא קנה (בארבעה דברים היינו נזק צער רפוי שבת אבל בושת לא דתנן אינו חייב בבושת עד שיתכוון), ואמר רבא הניח גחלת על לבו ומת פטור על בגדו ונשרף כבשו לתוך האור או לתוך המים ואינו יכול לעלות משם חייב דחפו לתוך האור או לתוך המים ויכול לעלות משם ומת פטור.

ודע דמשנה היא האומרת אדם מועד לעולם בין ער בין ישן בין שוגג בין מזיד משלם נ"ש.

השופך מים ברה"ר ובא אחר וטנף כליו במים משלם נ"ש וכן המצניע את הקוץ וזכוכית בתוך כותלו של חבירו ובא בעל הכותל וסתר את כתלו ונפלו לרשות הרבים והזיקו חייב המצניע.

וא"ר יוחנן והוא שהיה כותל רעוע אבל בכותל בריא חייב בעל הכותל ופטור המצניע, תרנגול שהכניס ראשו לתוך כלי זכוכית וצעק ושבר את הכלי חייב ח"נ, וכן הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלמין נ"ש, גמל שהיה טעון פשתן ועובר ברה"ר ונכנס פשתנו בתוך החנות ודלקו בנרו של חנווני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב אבל אם הניח החנווני נרו מבחוץ חייב אלא שר' יודא אומר בנר חנוכה פטור, וכן נשאל בבית המדרש המשסה כלב בחבירו מהו משסה ודאי פטור בעל הכלב מי אמרינן מצי אמר מאי עבדי לך או דלמא אמרינן ליה כיון דידעת ביה דמשסיא ליה ומשתסי לא איבעי לך לאשהויי, ומשיב שסה בו כלב או נחש המשסה פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ובעל הכלב חייב, שור שעלה ע"ג חבירו להרגו ובא בעל התחתון ושמט את שלו ונפל העליון ומת פטור אפי' בתם ואם דחף את העליון ומת חייב שהיה לו לשמוט את התחתון ולא שמטו, וכן אמר ר"ל שתי פרות ברה"ר אחת רבוצה ואחת מהלכת ובעטה מהלכת ברבוצה פטורה רבוצה במהלכת חייבת ומשנה היא האומרת ב' שוורים תמים שחבלו זה בזה משלמים במותר ח"נ שני מועדים משלמים במותר נ"ש אחד תם ואחד מועד בתם משלם במותר נ"ש תם במועד משלם במותר ח"נ, והברייתא אומרת כמשפט הזה יעשה לו כמשפט שור בשור כן משפט שור באדם מה שור בשור תם משלם ח"נ מועד משלם נ"ש אף שור באדם מועד משלם נ"ש תם משלם ח"נ, ר"ע אומר כמשפט הזה כתחתון ולא כעליון יכול ישלם מן העליה ת"ל יעשה לו מגופו משלם ואינו משלם מן העליה, ורבנן האי הזה מאי עבדי ליה מבעיא להו לפטרו מארבעה דברים ור"ע לפטרו מארבעה דברים מנ"ל נפקא ליה מאיש כי יתן מום בעמיתו ולא שור בעמיתו ואידך אי מההוא ה"א צער לחודיה אבל רפוי ושבת אימא ליתיב ליה קמ"ל.

א"ל דע לך שכל הנזקים הללו וכיוצא בהם כולם פורחים באויר ואין לנו מקום להסמיכם שהברייתא אומרת פועלים שנכנסו ליטול מבעל הבית ונגחן שורו של בעל הבית או נשכן כלבו של בעה"ב פטור ואע"ג דקאמרי כגון שהלכו פועלים אבבא וקרא וענה להם אין ומשתמע אין לתרי מילי אין כלומר עול משמע, אין קום אדוכתך משמע, וכיון שאמר הבעה"ב לשון משובש פטור אדרבא הסברא נותנת להיותו חייב מדהוה ליה למימר על או לא תיעול, ותו הנמצא כזה אם תעיד בסוף העולם ועד סופו לומר שראה תרנגול שהכניס ראשו בכלי וקרא הלא הוא צריך להגביה ראשו ולהוליך קולו לשמים ותו לך קרא בכל המדינות אם ראו או שמעו או שאלו לדור ראשון שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך אם אמרו והגידו שנפל אדם מהגג ונתקע המעור בבתולה במטה אחת הלא איש ואשה צריכים להיות ישנים במטה אחת ובאלף תחבולות מתחברים ומה אשה היא זאת שישינה ערומה ומראית ערותה לשאינו בעלה, וכן עתה בזו הברייתא נושאים ונותנים שלא כמשפט דר"ע דייק מאיש כי יתן וממעט השור לא דייק יפה דאמינא קטן שנתן מום יהא חייב ת"ל איש ורבנן דמפקי לצער לחודיה א"כ קטן דפטור מנ"ל אלו וכיוצא באלו שומעין המינים שאנו מוטבעין בתוכם ומטיילים בנו ואומרים התורה מלאה שחקות נשארת להם לישראל ואפי' עמי הארצות שבנו מלעיגים בתורתינו ואצ"ל הכופרים בד"ח שהם מועילים וגדולים ממלאכי השרת: